

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI BADIY-IJODIY TOMONLAMA RIVOJLANTIRISH VOSITALARI.

Shukurova Nilufar G‘ayratovna
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat
pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy-ijodiy tomonlarga rivojlanishi uchun musiqa, drammatizatsiya, plastika va raqsni o‘z ichiga olgan musiqiy ritmkaning imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Boshlang‘ich maktab yoshi (6-10 yosh) bolalarning badiiy va ijodiy rivojlanishi uchun eng qulay davr hisoblanib, san‘at va badiiy faoliyat bolaning shaxsiyatini rivojlantirishga samarali ta‘sir qiladi.

Kalit so‘zlar: musiqiy ritmika, san‘at, badiiy-ijodiy rivoj, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari.

Аннотация: В статье рассматриваются возможности музыкальной ритмики, включающей музыку, драматизацию, пластику и танец, для художественно-творческого развития учащихся начальных классов. Младший школьный возраст (6-10 лет) является наиболее благоприятным для художественно-творческого развития, чтобы искусство и занятия художественной деятельностью оказывали свое плодотворное влияние на становление личности ребенка.

Ключевые слова: музыкальная ритмика, искусство, художественно-творческое развитие, младший школьный возраст.

Annotation: The article discusses the possibilities of musical rhythm, including music, dramatization, plasticity and dance, for the artistic and creative development of primary school students. Primary school age (6-10 years) is the most favorable for artistic and creative development, so that art and artistic activities have a fruitful influence on the development of the child's personality.

Key words: musical rhythm, art, artistic and creative development, primary school age.

Inson rivojlanishining har bir yosh davrida ma‘lum bir shaxsiy fazilatlar intensiv rivojlanadigan, faoliyatning belgilangan turiga o‘ziga xos sezuvchanlik bilan xarakterlanadi.

Kichik maktab yoshi (6-10 yosh) psixologiyada sensitiv (ma‘lum vaqt oralig‘ida bir xususiyat yoki qobiliyatni o‘rganishga, rivojlantirishga o‘ta moyil bo‘lish, unga oid ma‘lumotlarni tez va oson qabul qilish davrlari), ya‘ni bolani aynan badiiy-ijodiy tomondan rivojlantirish uchun, shuningdek bolaning badiiy tomondan rivojlanishi

uning shaxs sifatida shakllanishida samarali ta'sir qilishi uchun qulay bo'lgan davr hisoblanadi.

A.A. Melik-Pashayev ta'kidlaganidek: Bu yoshga nisbatan "Har bir bola - rassom" formulasini qo'llashimiz mumkin. Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar bilan olib boriladigan mashg'ulotlarda turli badiiy-ijodkorlik fanlarini o'qitishda ta'limning ijodga yo'naltirilgan dasturlarini muvaffaqiyatli va muammosiz ishlashi tasodif emas [1, c. 17].

Yosh davrlari sensitivligi bilan bir qatorda, boshlang'ich maktabning tarbiyaviy-ta'limiy ishiga badiiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan darslarni joriy etish zarurati ikkita muhim omil bilan bog'liq:

- bolalarning maktabga, ayniqsa birinchi sinf o'quvchilari uchun moslashish davrining murakkabligi;
- zamonaviy ta'limning murakkab talablarga egaligi;

Psixologiya fanlari doktori A.A. Melik-Pashayev ta'kidlaganidek, maktabga ilk qadam qo'ygan birinchi sinf o'quvchilari o'zlarini "boshqacha olamga" tushgandek his etadilar. Badiiy va estetik faoliyat (musiqiy, teatrlashtirilgan, tasviriy, bayram va konsertlardagi chiqishlar) hayotining ajralmas qismi bo'lgan bolalarning aksariyati maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan kelib, maktabda ular mavxum tushunchalar, sxemalar, u yoki bu turdagi shartli belgilar, raqamli munosabatlar dunyosiga duch keladilar va bu boy hissiy tajriba (qabul qilingan taassurotlarga hissiy munosabat, tovushlar, ranglar, shakllarni idrok etishning aniqligi, tasavvurning boyligi) birdan maktab hayotida katta ahamiyatga ega bo'lmay qoladi, qadsizlanadi. [3, 67b].

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimi yuksak intellektual salohiyatga ega, zamonaviy yuksak texnologiyalar va axborotlar olamiga tez integratsiyalasha oladigan, olingan bilimlarni amaliyotda qo'llay oladigan va hayotning turli sohalarida, kasbiy faoliyatda yuksak natijalarga erisha oladigan shaxsni shakllantirishni ustuvor maqsad sifatida belgilab bermoqda.

Shu sababli, umumiy va kasbiy ta'limning muhim vazifasi - jamiyatda tez moslashishga va mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishga imkon beradigan intellektual rivojlangan, kommunikativ, innovatsion g'oyalarga ega bo'lgan malakali shaxsni tayyorlashdan iborat.

Maktabda faoliyat olib borish va bolalarni kuzatish amaliyoti shuni ko'rsatadiki, zamonaviy maktab o'quvchilari turli xil axborot-kommunikatsiya vositalariga ega bo'lishiga qaramay, o'quvchilarda har qanday yoshda ijodkorlik va jonli tarzda o'zini namoyon qilish ishtiyoqi katta bo'ladi.

Bolaning biron-bir san'at turi bilan shug'ullanishi esa o'zini, atrofdagi olamga munosabatini ifoda etishiga yordam beradi. Badiiy faoliyatning barcha turlari o'sib borayotgan shaxsga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun biz quyidagi xususiyatlarini hisobga olgan xolda musiqiy-ritmik faoliyatga to'xtalishga qaror qildik:

– Birinchidan, musiqa bolalar va o‘smirlar organizmiga kuchli hissiy ta‘sir ko‘rsatadi, his-tuyg‘ular esa bolalar xulqi va xatti-xarakatini tartibga soluvchi regulyator hisoblanadi. Musiqa darslari nafaqat musiqiy qobiliyatlarni (idrok, xotira, eshitish, ritm hissi) rivojlantirish vositasi, balki hissiyotlar va badiiy madaniyatni tarbiyalash vositasiga ham aylanishi mumkin;

– ikkinchidan, ritmika san‘atning bir necha turlarini (musiqa, drammatizatsiya, pantomima, plastika, raqs) birlashtirib, umumiy badiiy yaxlitlikka, sintetik xususiyatga ega faoliyat turi hisoblanadi. Bundan tashqari, ritmika mashg‘ulotlari bolalar uchun qiziqarli bo‘lgan o‘yin faoliyatiga asoslanadi. Shuning uchun bunday o‘yinlarni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv kuniga kiritish psixik stress, darslardagi intellektual faoliyatdan charchashni oldini olish va kayfiyatni ko‘tarishga xizmat qiladi.

Musiqiy-ritmik ta‘lim tizimi boy rivojlanish tarixiga ega. Uning asoschisi shveysariyalik musiqachi, kompozitor va pedagog Emil Jak-Dalkroz (1865-1950) bo‘lib, u musiqaga mos ritmik harakatlarni bajarish, umumiy musiqiy qobiliyatlarni shakllantirish vositasi bo‘lib xizmat qilishini aytib o‘tgan. E.J. Dalkroz o‘n sakkiz yilga yaqin Jeneva konservatoriyasida musiqiy-nazariy fanlardan dars bergan (1892-1910) va ko‘pgina o‘quvchilarda ritm hissi yaxshi rivojlanmaganligiga ahamiyat qaratgan. U ritmik mashqlarning to‘plamini ishlab chiqib, uni “Tana uchun solfedjio” deb nomladi.

Dalkroz o‘quvchilarda eshitib harakat qilish reaksiyasini, musiqaga harakat bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri va adekvat javob berish qobiliyatini rivojlantirishga harakat qildi. Jismoniy va ruhiy quvvatga to‘la avlodlarni tarbiyalash lozimligini ta‘kidladi. [5, 61 b].

Dalkroz insonni aqliy, ruhiy va jismoniy kuchlarning birligi sifatida ifodalagan xolda, agar tana jismoniy mashqlar bilan chiniqtirilsa, ruh musiqa bilan tarbiyalanadi deb hisoblagan. Musiqadagi va plastikadagi ritm o‘zaro chambarchas bog‘liq, chunki ularning umumiy asosini harakat tashkil etadi. “Ritm musiqaning tanasi, uning o‘zagi bo‘lgani uchun kompozitor tomonidan berilgan g‘oyani topishga yordam beradi. Ritmni his qilib, uni o‘zingizdan o‘tkazishingiz natijasida musiqaning g‘oyasini, ma‘nosini tushunasiz”[6, t. 1, 36 b].

Musiqiy ritmikani badiiy ta‘lim va rivojlanish kontekstida ko‘rib chiqqan xolda tadqiqotchilar maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarda musiqiy-ritmik faoliyat shaxsning ijodiy fazilatlarining rivojlanishi va badiiy- ijodiy qobiliyatlarning shakllanishida bolalar badiiy faoliyatining eng optimal turidan biri deb hisoblaydilar. [7, 9 b].

Ijodkorlik jarayoni, bir tomondan, mashg‘ulotlarda musiqaga mos bajariladigan turli harakatlarni o‘zlashtirish bilan, ikkinchi tomondan bolalarning xohishiga ko‘ra o‘qituvchi va boshqa bolalar bilan hamkorlikda mashqlar, etyudlar, raqs sahnalari,

kichik tomoshalar ijrosi bilan belgilanadi. Bunday mashgʻulotlar jarayonida bolalarda xotira (ayniqsa vizual, motor-plastik) yaxshilanadi. Bundan tashqari bolalar tomonidan ijodiy gʻoyalarni yetkazish vositasi sifatida foydalaniladigan taxlil, sintez, taqqoslash, harakat obrazidagi oʻxshashlik va farqlarni aniqlash kabi aqliy qobiliyatlar shakllanadi.

Koʻpgina mutaxassislar musiqiy-ritmik ijodni oʻyin hamda jamoada ishlash faoliyati bilan birlashtiruvchi oʻziga xos xususiyatiga urgʻu beradilar. Bolalar oʻyinlarida boʻlgani kabi musiqiy-ritmik faoliyatda ham mavzuni birgalikda tanlash, mazmunini muhokama qilish va rollarni taqsimlash amalga oshiriladi. Bunda ijrochilarda sherigining harakatlarini his qilish, u bilan birgalikda harakatlarni bir vaqtda, aniq bajarishga harakat qilish natijasida jamoaviy ijodiy faoliyat koʻnikmalari rivojlanadi. Shu faoliyat jarayonida bolalar qiziqishlarini shakllantirish intensivligi taʼminlanadi, bu esa bolalar badiiy ijodiyotini rivojlantirishning muhim shartidir.

Musiqiy-ritmik ijod jarayonida bolalar tomonidan oʻqituvchi bilan hamkorlikda, mashqlar, etyudlar, raqs saxnalari va katta boʻlmagan spektakllar uchun harakatlar kombinatsiyasini topish va ijro etish natijasida ushbu faoliyat turi uchun qobiliyatlarning (ritm hissi, harakat koordinatsiyasi, tasavvur) maxsus komponentlarini aktiv shakllanishi kabi sezgirlik, intellektual tashabbuskorlik, ijodiy faollik, koʻzlangan maqsadga erishishdagi qatʼiyatlilik va chidamlik, oʻrganilgan stereotiplarni oʻzgartirish, gʻoyan yetkazib berishning nostandart usullarini izlash kabi badiiy va ijodiy qobiliyatlar tarkibidagi umumiy komponentlarning shakllanishi roʻy beradi.

Ilmiy-tadqiqot ishlari amaliyoti shuni koʻrsatadiki, boshlangʻich sinflarda musiqiy-ritmika darslari psixofiziologik xususiyatlariga koʻra 6-10 yoshli bolalarning badiiy va ijodiy rivojlanishi uchun katta imkoniyatlarga ega. Boshlangʻich sinf yoshidagi bolalarda harakat idrok, xotira, fikrlash va hissiy-irodaviy sohani shakllantirishning muhim shartidir. Shuning uchun musiqiy obrazlarni motoro-plastik harakatlar bilan gavdalantirishga asoslangan musiqiy-ritmik faoliyat bolalarda sensomotor sohani rivojlantirishning ajoyib vositasi boʻlib, hissiy sezgirlik, intellektual tashabbus, ijodiy faollik kabi badiiy va ijodiy qobiliyatlarning umumiy tarkibiy qismlarini rivojlantirishga ijobiy taʼsir koʻrsatadi:

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Мелик-Пашаев А.А. Художник в каждом ребенке: цели и методы художественного образования, методическое пособие. М., 2008.
2. Мелик-Пашаев А.А. Для чего нужно искусство в школе? // Школа 2100. Пути модернизации начального и среднего образования / под научной редакцией А.А. Леонтьева. Вып. 6. М., 2002. С. 63–75.
3. Жак-Далькроз Э. Ритм. М., 2006.
4. Ритм. Ежегодник института Жак-Далькроза в Геллерау близ Дрездена. Берлин, 2012.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М., 1967.

6. Shukurova, n. (2023). Musiqiy-ritmik mashqlarning bolalarni umumiy rivojlanishidagi ahamiyati. *innovative development in educational activities*, 2(1), 57-60.
7. Shukurova, N. Pedagogical and psychological fundamentals of teacher professional competence. *journalnx*, 679-681.

